

МОРАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

За останні десятиліття наше суспільство змінилося кардинальним чином. Внаслідок економічних, політичних, соціальних трансформацій перебудовується і суспільна свідомість, зміст якої відповідний змінам базових характеристик суспільства. Схематично це виглядає таким чином.

Державно-політична визначеність обумовила зростання національної самосвідомості, гордості, впевненості більшості суспільства, з одного боку, з іншого – розквіт національної пихатості, марнославства, шовінізму, внутрішньо-національного розбрату, нетерпимості, національних конфліктів.

Соціально-економічні зміни створили умови для розвитку економічної свободи і сприяли формуванню надій на матеріальний добробут, на можливість гідно існувати і задовольняти життєві потреби. З іншого боку, жорстка економічна політика спричинила складні матеріальні умови та напружені ділові відносини і міжособистісні стосунки.

Сучасні електронні інформаційні технології і техніки, що глобально впливають на маси, надали доступ до будь-якої інформації, відповіді на будь-які запитання, разом із тим, замінюють особистісний контакт, живе спілкування, знецінюючи емоційно –чуттєвий зв'язок людей, маніпулюють свідомістю людей, формуючи нові для української ментальності погляди, звички тощо, прямо або приховано змінюючи моральність.

Усі наслідки сучасних перебудов негативно відбиваються на стані людської свідомості, на ціннісних пріоритетах суспільної свідомості, на можливостях відтворити людське в людині. Вплив цих та інших чинників є таким, що деформує моральну складову суспільних відносин.

Останнім часом у науковій і у суспільній думці сформувалась стійка точка зору щодо стану духовності, зокрема, моральності в суспільстві. Падіння звичаїв, аморальність, забуття традиційних ментальних моральних настанов, зростання жорстокості, агресивності, міжособистісних і групових конфліктів тощо стали типовими характеристиками цього стану. Найрадикальніші позиції полягають в обґрунтуванні поступового зникнення основи моральності – моралі, а також в тому, що поступово відмирає потреба в моралі, а головним регулятором суспільних відносин стає право, яке забезпечить функціонування всіх форм правової держави.

Безумовно, такі оцінки й точки зору безпідставно не виникають. Загальна кількість проявів негативної моральності у суспільстві вражає і продовжує зростати. Але, чи це може бути запереченням моралі? Критичне ставлення до моральності не є новим. Кожне покоління зрілого віку негативно ставиться до поведінки молоді, а філософська думка з певною періодичністю засвідчує моральну кризу в суспільстві. Як визначити моральний контекст сучасного суспільства?

Відповіді на поставлені питання не можуть бути результатом поверхневого огляду стану моральності. На наш погляд, слід спиратися на методологічні основи визначення місця моралі в суспільстві, сутності моралі, співвідношення моралі і моральності і з'ясувати специфіку сучасної моральності.

Суспільство є системним утворенням, у якому сукупність соціальних форм, організованих певним чином, створюють регуляцію, нормативи, цілі і цінності спільної діяльності людей. Суспільство як форма і спосіб людського існування, разом із тим, є умовою створення і відтворення людського в людині. Складні соціальні форми: мораль, мистецтво, релігія, право, філософія, наука тощо, в єдності, взаємозв'язку, взаємообумовленості утворюють передумови для людської істоти

стати людиною, тобто набути певних рис, якостей, здібностей, ціннісних орієнтирів, завдяки яким кожен суб'єкт суспільства має можливість здійснити своє існування в межах існуючої культури.

Отже, для кожної людини суспільство є благо, цінність, умова власного існування, здійснення себе. Розвиток людини, досягнення нею цілей, задоволення різноманітних потреб – усі можливості людини знаходяться в площині її суспільного існування.

Разом із тим, суспільство функціонує як система зв'язків, відносин між індивідами, їхнє спільне буття і діяльність. Суспільство не може забезпечити власний розвиток, зберегти себе, якщо не буде забезпечений розвиток його суб'єктів, задоволення їх потреб. Отже, для суспільства окрема людина є умовою існування і цінністю. Цей очевидний взаємозв'язок і взаємна потреба обумовлює розуміння місця і значення складних соціальних форм, які створюють необхідний контекст існування і розвитку суспільства та його суб'єктів.

Мораль, право, політика, наука, мистецтво тощо виступають засобами організації соціального способу життя. Вони забезпечують оптимальний режим і якість діяльності і відносин індивідів, за якого задовольняються умови людського існування індивідів і людяність самого суспільного утворення. Ці складні форми зберігають суспільство, встановлюючи такий спосіб існування людини і співіснування людей, у межах якого «людське» відтворює «людське» як умова самозбереження.

Зміст «людського» в суспільному житті виявляється в загальнолюдських цінностях, у нормах моралі, в поняттях естетичного, у релігійних і філософських сенсах тощо, тобто в тому, що містить у собі духовні засади, як ознаку власне людського начала. Звідси духовність набула особливого значення, виступаючи ознакою відмінності людського світу від тваринного.

Втім, з активізацією розвитку цивілізації та її наслідків, особливо з другої половини ХХ століття, духовність почали осмислювати окремо від сфери життєдіяльності людини як простір високих понять, ідеалів і цінностей, звернення до яких підвищує людину, обумовлює її культурність.

Проїшовши етап спокуси відокремлення духовності, закликів до неї стало очевидно те, що локалізованій духовності не може бути, що духовність – не поняття, яке слід засвоїти, а стан: стан думки, стан переживання, вибору, напруження волі, народження сенсу, ціннісної орієнтації тощо.

Духовне, як атрибут культури, існує в повсякденності буття, поряд із безкультурністю, і виявляється як індивідуальне, випадкове,

або цілеспрямоване напруження почуттів, думки, волі, що спричиняють перетворення, саморозвиток особистості. Проте, ці зміни не відбуваються гарантовано. Ані будь-які культурні чи технічні досягнення, ані будь-які попередні особистісні здобутки не обумовлюють абсолютного духовного стану, навіть наступного духовного надбання. Власне, людське в людині - це завжди можливість і постійний процес внутрішнього духовного напруження, роботи свідомості.

Можливості і умови звершень людського духу – найскладніша проблема культурологічної проблематики людини. Йдеться про передумови можливостей свідомого ставлення людини до реалій життя, її можливостей продукувати сенси, що відповідають значенням людського існування.

Людини, як окремого суб'єкта, недостатньо для реалізації її внутрішніх духовних потенціалів, недостатньо просто звички, тренувань, повсякденної думки чи бажання. Їй потрібні додаткові, зовнішні спонукальні сили. Засобами, які допомагають духовній мобілізації, виступають складні форми соціального життя: мораль, право, мистецтво, наука тощо. Вони, за вдалим висловом М. Мамардашвілі, є винаходом людства, суспільним утворенням, що спричиняють духовний пролив, народження думки, сенсу, тим самим забезпечуючи створення і відтворення людського способу буття, культурний простір людини.

Мораль є однією з таких організованих форм. Серед інших їй належить особлива роль. Вона регулює суспільне життя, гармонізуючи міжособистісні відносини і взаємодію людини з оточенням і навколишнім світом.

Суспільство не може існувати поза мораллю. Складені незалежно від окремого індивіда, суспільні відносини виступають об'єктивною умовою людського існування. Взаємозалежність індивідів складають суспільство. Усвідомлення цієї залежності призвело до виникнення моралі – формалізованого механізму регуляції людських зв'язків. Як система вимог, норм, принципів колективного буття, мораль створює ті межі і простір людського світу, в яких виявляється можливим гуманне співіснування людей, знімається жорсткість суперечностей взаємної залежності. У власному просторі, у межах своїх приписів та імперативів мораль гарантує, забезпечує людське існування.

Моральними написаними законами утверджується добро, справедливість, рівність, гідність людей. В ідеалізованих моделях зв'язків людей і в належній поведінці людське є імперативним відносно будь-якої утилітарності.

Відносини соціальності передбачають функціонування людини як речі, яка має певну користь, вони дбають про оптимальні способи і засоби досягнення мети, в них людина навчається ставитися до іншого абстрактно, як до соціальної якості. У сфері ж моралі кожна людина – цінність і мета, в моралі людина вимушена ставитися до іншого як до цінності, такої ж як вона сама. Моральний ідеал спільного життя поширюється на всіх людей, на всі сфери життєдіяльності, що реалізується в порозумінні, злагоді, повазі, терпимості, дружності, любові. Ці орієнтири, створені моральними ідеально-гуманними імперативами, надають можливість окремій людині і суспільству в цілому здійснювати моральний – людський спосіб існування.

Завдяки моралі і тільки за безумовної умови морального способу життя в суспільній конструкції надійно закріплюються благодіючі для людини і суспільства способи і форми їх самоздійснення, взаємодії. Відсутність моралі стає загрозою для існування самого суспільства, адже поза мораллю провідними стають інші закони, першим з яких є закон виживання.

Таким чином, раціонально осмислюючи феномен моралі, стає очевидним, що людина як людина, індивідуальність, особистість може реалізуватися лише в умовах моральних за змістом відносин, а суспільство як спільнота людей, що взаємодіють, відтворюється і розвивається за умови функціонування моралі. Отже, сам факт існування суспільства свідчить про існування і функціонування моралі. Остання зникне у разі знищення суспільства.

Проте, очевидність наявності моралі не означає абсолютної і відповідної її сутності дієвості. Реалії застосування моралі виявляються в моральності, стан якої і став актуальною проблемою сучасного суспільства.

Мораль і моральність не існують одна без одної, вони взаємообумовлені. В моралі фокусуються норми суспільного життя, що пройшли перевірку в моральності. Мораль наповнюється, оновлюється приписами, що адсорбувалися моральністю. Моральність же реалізується у напруженому повсякденному зв'язанні з моральними імперативами. Мораль є орієнтиром для вільної моральності, є межею, яку не можна перетинати у взаємодії з іншими індивідами. Моральність, що втрачає орієнтацію на моральні принципи, перероджується, стає девіантною поведінкою, яка підпадає під правові санкції.

Моральність не є тотожною моралі, вона не є моральні норми чи особистісна моральна настанова. Моральність втілюється у вільно вибраному вчинку, у поведінці, які є результатом суперечного

зіткнення: 1) обмежень моралі і свободи вияву почуттів, дій людини; 2) потреб, бажань окремої людини з потребами інших людей; 3) потреб, мети особи і вимушених обставин конкретної ситуації тощо. Моральність – це завжди вільний вибір, але такий, який передбачає наслідки і відповідальність.

Саме цей момент моральності набув гостроти останнім часом. Осмислення і оцінка його заслуговує окремої уваги.

Людина, наділена свободою створення себе, власного життєвого простору, відносин, набуває власний досвід буття через свободу, що йому надана. Життєдіяльність і саморозвиток особи, які є морально-ціннісними за своїм змістом, розгортаються і реалізуються за умов духовної свободи і моральної відповідальності.

В процесі життя, досягнення певних цілей, задоволення потреб, індивід стикається, взаємодіє з іншими. Відносини з людьми від початку містять конфліктність, і не тільки через обставини, або відмінність умов, але й через потреби, волю інших людей. Оптимальне подолання цієї іманентної конфліктності можливе в людській спільноті тільки за допомогою моралі. Через її механізми, перш за все, встановлюється рівнозначна цінність суб'єктів відносин, гармонізується атмосфера спілкування, взаємодії.

Слід зазначити, що протягом розвитку і життєдіяльності людина самостверджується як моральна особистість, тобто усвідомлює свою індивідуальність, свою людську гідність, честь, приниження яких сприймає як неповагу, як особисту образу. Незалежно від типу особистості, кожна людина усвідомлює і цінує свою гідність і хворобливо ставить до неповаги, вимагає шанобливого до себе ставлення. Моральні цінності, виступаючи моральним приписом і примусом, відображають співвідношення рівних за своєю гідністю суб'єктів. Діяння у межах моральної вимоги, норми відповідає завданню збереження гуманності у відносинах.

Проте, ідеальна конструкція морального вчинку, дії – це завжди можливість. Вона здійснюється, якщо індивіди свідомо втілюють мораль, дотримуються її принципів. Однак, наділені свободою вибору, люди можуть розпорядитися нею на свій розсуд: або, усвідомлюючи перипетію морального і аморального, обрати складний моральний вчинок, або, вчиняти, незважаючи на моральну відповідальність.

Свобода і моральна свобода, зокрема, – це надзвичайне благо, яке непередбаченими суб'єктами сприймається викривлено. Людина природно прагне свободи, самостійності і, якщо це несвідомо, намагається ігнорувати зовнішні регулятори, сприймаючи їх як перепони.

У нашому суспільстві широко декларується демократизація усіх сфер життя, необмежені можливості кожного в досягненні своїх цілей, індивідуалізація діяльності, свобода приватного життя, легалізація будь-яких (релігійних, естетичних, моральних, сімейних, любовних тощо) уподобань, вільна гендерна політика і т.п. Свобода самовиявлення пропагується засобами масової інформації, електронного зв'язку, культивується серед молоді, в різних неформальних організаціях. Свобода аж до вільностей, не зважання на інших, злочинне невтручання, безпідставне відстоювання своєї індивідуальності тощо стає нормою життя сучасного українця.

Проте, в боротьбі за індивідуальну автономію, свободу від політичних, соціальних, економічних, моральних та інших обмежень людина не відчуває, як втрачає відчуття захищеності та самоцінності, адже відмежовуючись, вона втрачає і зв'язок із соціумом, у той час, як потребує його не менше, аніж «свободи від». Конфлікт свободи і залежності – глибинна моральна філософська проблема.

В процесі формування свого життєвого простору людина все більше утверджується в значущості індивідуального центрального становища в цьому просторі, що, в свою чергу, посилює домагання індивідуальної свободи, автономності, самовиявлення.

Разом із тим, вітально і духовно людині потрібні відносини з іншими людьми. І встановлення гармонічних відносин задовольняє його потреби. Можливість створити необхідні стосунки знаходиться у межах моралі, якою створюється одна з найважливіших сфер – сфера людяності взаємодії, уся система відносин людини зі світом. Проте, мораль обмежує свободу проявів індивіда і позбавляє центрального становища в життєвому просторі.

Суперечність, що виникає, полягає в тому, що людина бажає володіти і керувати своїм життям, але йому необхідно відчувати себе у зв'язку з іншими людьми, тобто бути несвободним. Це означає, що будь-яка людина неминуче опиняється в ситуації моральних колізій, вирішувати які вимагає життя, проте, не кожна людина це усвідомлює.

Більшість сприймає мораль як ідеальну схему того, як необхідно поводитись у стосунках з оточенням, і далеку від конкретної реалізації. Для повсякденної людини мораль як ідеальне утворення складно осягається. І лише суспільна думка, як реакція на поведінку індивіда, привертає увагу до її нормативності. При цьому її гуманістичний сенс і потенціал, що забезпечує життя, часто залишається поза увагою того, що необхідно розуміти. Тому, залежно від певних умов

і чинників, все частіше ігнорується мораль, а стан моральності оцінюється як негативний.

На характер вчинків, дій людини впливають такі чинники, як зовнішні обставини, оточення, внутрішні спонукальні сили, рівень пізнавального розвитку. Залежно від сили впливу тієї чи іншої детермінанти, можна виділити певні типи відносин, які обираються людьми під час вирішення суперечності «свобода – залежність».

Можна виділити дві основних стратегії поведінки у відносинах, які втілюються в певній формі моральності. Перший тип – це авторитарні відносини за схемою «керівник – підлеглий». Варіаціями таких відносин є такі, як: 1) людина добровільно підкорюється вимогам одних і принижує, ображає інших; 2) людина зневажає, підкорює, «знищує» інших; 3) людина підкорюється нормам, поводить себе загальноприйнятним способом, стає таким, яким його хочуть бачити інші. Через такі види поведінки викриваються: неадекватне бачення себе, агресивне або некритичне ставлення до власного і спостережуваного досвіду поведінки і відносин, низький рівень рефлексії, занижена самооцінка, нездатність до свідомого самозмінування.

Інша стратегія відносин заснована на здійсненні зусилля розуміння та свідомій активності, коли людина, поважаючи особистість інших, зберігає власну індивідуальність і цілісність. У прагненні створити гармонію співіснування, людина свідомо обмежує свою свободу, спрямовує інтелектуальні, моральні духовні зусилля на оцінку ситуації, передбачення наслідків дій і через це впливає на свою поведінку. Така особистість здатна оперувати уявною картиною моральних відносин, зберігати цей досвід таким чином, що він стає орієнтиром у відносинах на різних рівнях взаємодії. Таким чином, механізм регуляції включається, перш за все, зусиллям свідомості. Таких людей вирізняє адекватна оцінка самоефективності, самоповага, рефлексивне ставлення до себе, разом із тим, впевненість у досягненні позитивних результатів.

Описані типи поведінки демонструють протилежні форми моральності, які є характерними виявами людей залежно від рівня інтелектуального і морального розвитку, змісту внутрішніх спонукань. Проте, ми не торкалися таких чинників, як оточення, зовнішні обставини, вплив яких може кардинально змінювати моральну валентність поведінки. Людські відносини не існують окремо, ізольовано від політичних, економічних, соціальних тощо.

В умовах, коли в життєво значущих сферах відбуваються зміни, часом кризові, моральна сфера зазнає важких ударів і не може залишатися стабільною.

Наше суспільство сьогодні існує в умовах стихійного розвитку ринкових відносин, складної економічної ситуації, воєнного стану, недосконалих реформ, матеріальної незабезпеченості та ін., через які людина втратила зовнішні опори, все частіше залишається один на один із своїми проблемами, вимушена опікуватися, перш за все, власними інтересами і потребами, тобто в умовах, за яких руйнуються сталі відносини, стосунки між людьми визначаються зручністю або користю, а в безпосередньому оточенні людина намагається вивільнити простір для безоглядного бажання абсолютної свободи. Все частіше індивідам не вистачає духовних сил для напруги морального почуття і свідомості, необхідних для гармонізації стосунків. Тому моральний контекст сучасного суспільства все більше виявляється як негативний.

Моральність – одна з найскладніших форм вияву людяності. Вона завжди існує і реалізується як якість вільного вчинку, як моральний спосіб ставлення суб'єктів взаємодії, який неможливо обрати заздалегідь, якому неможливо заздалегідь навчитися. Цей спосіб буде обиратися кожного разу, коли відбувається спілкування, контакт з оточенням. І кожного разу, в кожен момент взаємодії людина стає перед викликами моралі: як вчинити, як сказати, як поставитися до іншого. Сучасне життя випробовує нас на стійкість, в тому числі і на моральну. І, незважаючи на те, що моральність – це уявне поле свободи, насправді – це простір нескінченної боротьби добра і зла, людського і тваринного в людині, гуманності і нелюдності.

Здійснювати людський спосіб життя означає залишатися людиною за будь-яких обставин, вчиняти по-людськи, тобто морально. А це можливо через усвідомлення власної людської гідності і досягнення сенсу і змісту моралі. І тут постає питання про моральне виховання, етичну освіту і державну моральну політику. На жаль, ці питання не вирішуються.

У суспільстві є занепокоєння злочинністю, що зростає, відвертою масовою аморальністю. Держава цими питаннями в достатній мірі не опікується. Відсутня система морального виховання, знищується етична освіта в закладах вищої школи, не існує політики щодо формування морального потенціалу суспільства.

Наше суспільство вже сьогодні потребує поширення етичного знання, екстрених цілеспрямованих заходів щодо формування

моральних засад суспільної свідомості. Адже знання і розуміння моралі, моральність не народжуються разом із людиною, не виникають спонтанно, не діють поза людською свідомістю, а формуються через важкий шлях пізнання, усвідомлення сенсу моралі, механізмів її дії, і складну повсякденну працю оволодіння собою і власною свободою. У протилежному випадку суспільство стане поліцейською державою, в якій навіть дружні та любовні стосунки підпадатимуть під правову регуляцію.

Література

Бахитановский В.И., Согмонов Ю.В. Социология морали: нормативно-ценностные системы// Социс. – 2009. - №5. – С. 16-18.

Бердяев Н.А. Философия свободы. Смысл творчества. Опыт оправдания человека/ Н.А. Бердяев. - М.: Академический проект, - 2015. – 522 с.

Мамардашвили М.К. Как я понимаю философию. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Павловская О.А., Старостенко В.В., Владыковская Л.Н. и др. Духовно-нравственные ценности в формировании современного человека/ О.А.Павловская, В.В. Старостенко, Л.Н. Владыковская – Минск. - Белорусская наука, - 2011. – 452с.

Сук Е. Е. Общественная мораль в глобализированном мире// Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/860>

Черникова В.Е. Конфликт традиционных моральных ценностей и ценностей информационного общества// Вестник АГУ. Вып. 3(144) 2014. – С. 45 – 50.

Шеллинг Ф.В.Й. Философские исследования о сущности человеческой свободы / Соч.: в 2 т. - М.: Мысль, - 1989. – С.86-158.

Харківська обласна державна адміністрація
Харківська міська рада
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Благодійний фонд на честь сім'ї Алчевських
Національна спілка композиторів України
Національна Всеукраїнська музична спілка

С. РАХМАНІНОВ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

**С.Рахманінов та українська культура:
міжнаціональний та культурний діалог**

(до 145-річчя від дня народження С.В.Рахманінова)

**Українські національні цінності та їх модернізація
в умовах інформаційної цивілізації**

(до 300-річчя від дня народження І. С. Сковороди)

С. Рахманінов: на зламі століть

Випуск 15

Харків
2018

УДК 17.023.36
ББК 71 (4Укр-рос)
С 11

*Рекомендовано до друку рішенням правління
«Благодійного фонду на честь сім'ї Алчевських»
від 17.10.2018. Протокол № 25*
*Рекомендовано до друку рішенням засідання
кафедри культурології Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
від 23.10.2018. Протокол № 3*

*Щира подяка шановній Коваленко Аллі Арестовні
та Чернову Сергію Івановичу за допомогу у виданні цієї книги*

Редакційна колегія:

*Лозовой В. О. – (голова) доктор філософських наук,
професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
Трубнікова Л. М. – (заступник голови) кандидат мистецтвознавства,
професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
Ханнанов І.Д. – професор теорії музики консерваторії Пібоді університету Джонса Хопкінса
(Балтимор, Меріленд, США).
Борисова В. І. – кандидат юридичних наук, професор Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної Академії правових наук України.
Бурова О. К. – доктор філософських наук,
професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.
Роженко-Авер'янова О. Г. – доктор мистецтвознавства, професор Харківської державної академії культури
Сабакапу Цітда – лауреат міжнародних конкурсів, Dr. of Shokei Gakuin University (Японія).
Монселмон Бруно – кінорежисер, скрипаль (Франція)
Шило О. В. – доктор мистецтвознавства, професор кафедри образотворчого та декоративного мистецтва
Харківського національного університету будівництва та архітектури.*

Рецензенти:

*Очеретовська Н. Л. – доктор мистецтвознавства, кандидат філософських наук,
професор Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського.
Медушевський В. В. – доктор мистецтвознавства, професор МДК імені П. І. Чайковського.
Відповідальний редактор-укладач: Трубнікова Л. М. – кандидат мистецтвознавства,
професор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

«С.Рахманінов та українська культура: міжнаціональний та полікультурний діалог» (до 145-річчя від дня народження С.В.Рахманінова) «Українські національні цінності та їх модернізація в умовах інформаційної цивілізації» (до 300-річчя від дня народження Г.С. Сковороди). Вип. 15: Наукові статті учасників XVI Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму «С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть) / Під ред. кандидата мистецтвознавства, професора Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Л. М. Трубнікової. – Харків: ГОВ «Майдан», 2018. – 264 с.

ISBN 978-966-372-732-5

В збірці надруковані наукові статті учасників XVI Міжнародного науково-теоретичного симпозиуму «С. Рахманінов та культура України (С. Рахманінов: на зламі століть): «С.Рахманінов та українська культура: міжнаціональний та полікультурний діалог» (до 145-річчя від дня народження С.В.Рахманінова), «Українські національні цінності та їх модернізація в умовах інформаційної цивілізації» (до 300-річчя від дня народження Г. С. Сковороди), який було проведено в рамках XX Міжнародного фестивалю «С. Рахманінов та українська культура» (2018) кафедрою культурології Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Благодійним фондом на честь сім'ї Алчевських, Національною спілкою композиторів України, Національною Всеукраїнською музичною спілкою в співробітництві з Всесвітнім Рахманіновським товариством. Призначається мистецтвознавцям, юристам, культурологам, філософам, філологам, соціологам та широкому колу читачів.

ISBN 978-966-372-732-5

© Автори статей. 2018

ЧАСТИНА ПЕРША

XX ЮВІЛЕЙНИЙ МІЖНАРОДНИЙ ФЕСТИВАЛЬ «С. В. РАХМАНІНОВ ТА УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА»

Варавкіна-Тарасова Н.П. Мелодія «гімна України» м. вербицького на слова п.чубинського: символіка духовного пісенспіву	159
Семененко Н.Ф. Бароківі акценти сучасного вокального виконавства в Україні	167
Оніщенко Дмитро Вірші	180
ЧАСТИНА ТРЕТЯ	
УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА ЇХНЯ МОДЕРНІЗАЦІЯ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ	186
Супруненко Н.А. Вірші	187
Лозовой В. О. Духовно-педагогічна спадщина Г.С. Сковороди в українській культурі	191
Пивоваров В.М. Відображення соціальних негараздів світу у творах Г. С. Сковороди	196
Харковець О. Значення права за філософським віршем Григорія Сковороди	200
Строга Є. Незалежність думки, як шлях до незалежності держави у творчості Григорія Сковороди	201
Гуденко Д. Як знайти щастя?	203
Лоскутова В. Вплив філософії Сковороди на розвиток української музики	204

Яскорський М. «Що є щастям?»	206
Бігун Т. Ідеї просвітництва в творчості і філософських поглядах Григорія Сковороди	208
Ценко М.Б. Моральний контекст сучасного українського суспільства	209
Шило А.В. Концепции реальности, формы пластического мышления и отношение к античности в европейской культуре Нового времени	219
Сердюк А.В. «Gesamtkunstwerk» Рихарда Вагнера и рок-музыка	228
Селіванова І.А. Про деякі питання господарського права та господарського законодавства, актуалізовані українськими реформами	232
Червякова О.Б. Інформаційне супроводження звернень громадян як умова забезпечення їхніх прав в публічних відносинах	239
Костіна Л.М. Становлення творчої індивідуальності учителів музичного мистецтва	245
Olga Denysenko Creativity of Volodymyr Nosan	250
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	259
ПОСИЛАННЯ НА КОНЦЕРТИ ФЕСТИВАЛЮ	260

Наукове видання

С. РАХМАНІНОВ
ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

С. Рахманінов: на зламі століть

Випуск 15

Велика подяка керівництву та колективу «Юридичної клініки»
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Редактор-упорядник — Трубнікова Л. М.
Технічний редактор — Онишко Є.
Дизайн, верстка — Калашникова Д. Г.
Художній редактор — Носань В. А.

Підписано до друку 20.11.18. Формат 60х90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 23. Наклад 300 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1002 від 31.07.2002 р.

ТОВ «Майдан»
61002, Харків, вул. Чернишевського, 59.
Тел.: (057) 700-37-30
E-mail: maydan.stozhuk@gmail.com